

Мова як інтелектуальний засіб для усвідомлення процесів мислення

Соїна І.Ю.

к. філол. н., доц., доц. кафедри української та іноземних мов

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

e-mail: soinairina2003@gmail.com

Проблема пізнавальних механізмів людини та роль мови як посередника між свідомістю і світом призвели до формування сучасної емпіричної методології в культурі. Когнітивістика розглядає мову у двох аспектах: як самостійну структуру, вбудовану в людську природу, і як когнітивний інструмент. Розглядаючи мову як когнітивний інструмент, ми сприймаємо її не просто як самостійне явище, а як засіб для розуміння всіх ментальних процесів, що відбуваються в людській свідомості, визначаючи таким чином її буття і функціонування в суспільстві. Процеси концептуалізації та категоризації людського досвіду реалізуються через мову, тому когнітивний підхід у культурі застосовується для аналізу соціокультурної категоризації та культурологічних концептів. Вивчення функціонування культурологічних концептів у свідомості потребує звернення до конкретних культурних традицій і процесу формування культурологічних категорій. Для когнітивної культурології мова виступає конституюючою формою, в якій соціокультурний досвід схематизується, категоризується і концептуалізується та надалі виступає в якості носія духовних явищ в культурі. Процес категоризації та концептуалізації відбувається за психоментальними законами і може мати вроджений характер, пов'язаний з еволюційним надбанням людини. Деякі зі способів використання мови є когнітивними, тобто слугують для передання інформації. Інші – нонкогнітивні, тому що виконують певну дію (наприклад, видання наказів) або виражають емоцію чи перевагу. Деякі форми мови називаються «перформативними», тому що при використанні вони щось утворюють.

Мова культури існує не тільки для того, щоб давати раціональне визначення абстрактним речам. Її основна функція вираження

соціокультурного, духовного життя індивіда, а всі ці функції є нонкогнітивними. Когнітивний підхід до мови культури певним чином протистоїть структуралізму та постструктуралізму, оскільки його не цікавить мова як ідеальний конструкт, як структура, а цікавить, в першу чергу, мова як інструмент пізнання та фіксації результатів когнітивних процесів. Когнітивний підхід виростає з психології, і можна згадати представників аналітичної філософії свідомості, в яких філософія мови та філософія культури стає одним з предметів дослідження, оскільки головним об'єктом є людина та її свідомість [1]. В цьому популярність теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна та перформативної функції мови Дж. Серля [5]. Тобто, когнітологія виростає з філософії свідомості, а в ще ширшому розрізі, відповідає етапу розвитку філософії мови, що має назву прагматика, коли увага зосереджена на носії мови. Один з засновників когнітології, психолінгвіст Дж. Міллер, визначає цю науку як програму єдиної когнітивної науки, що досліджує те, як розум уявляє світ та оброблює інформацію [4]. Когнітивний принцип означає «переспівтворення» реальності у процесі її пізнання, створення ідеальної, або концептуальної або безпредметної реальності. Культурологічна когнітологія пропонує аналіз принципів організації свідомості, що потребує теоретичного обґрунтування когнітивної специфіки термінального екзистенціального смислоутворення. У фокусі її уваги перебувають як свідомі та несвідомі рівні семантичного і інформаційного простору культури, обґрунтування структурних механізмів символізації культурних смислів. У когнітивній культурології, відповідно, вихідним є аналіз свідомості у єдності з мовою культури як результатом складної когнітивної діяльності людини.

Онтосемантика – це когнітивний метод в симвології, який експлікує онтологічні обґрунтування семантичного аналізу. Онтосемантика досліджує не тільки буття смислу (способи і механізми онтологізації смислу), а й смисл буття (закономірності смислу буття). Культурологічна онтосемантика досліджує мову культури, а саме: архітектоніку, закономірності, динаміку, соціокультурні

форми та механізми репрезентації. Когнітивний, когнітологічний, когнітивістський – по-перше, пізнавальний, смислоутворюючий; по-друге, об'єднує комплекс наук, що об'єднуються когнітивним методом; по-третє, методологічний принцип в культурології, що визнає за висловлюваннями смисл [3].

Питання про природу мови культурології з когнітивної точки зору полягає в площині дисциплінарного поля когнітивістики культури. Відповідь на дане питання дає нам змогу зрозуміти специфіку формування мовної картини певної культурної традиції, яка зосереджується в конкретній лексиці, використання якої полягає не тільки у комунікативних актах, а є чинником соціокультурного досвіду. Під мовою культури розуміється концептуальний світ культури, який, з точки зору когнітивістики, продукується специфікою людських механізмів пізнання навколишнього світу та специфікою конструювання людиною мовної картини світу. Понятійним апаратом, який потребує подальшого пояснення, є категорії когнітивної культурології – мовні репрезентації, концепти, мовна картина світу, соціокультурний досвід та переживання тощо. Мова культури та культурологічна мова не тотожні поняття: перший термін є науковим конструктом, який дозволяє категоризувати буття культури як мовно-концептуальної реальності, тобто онтосемантичний світ культури. Тоді як культурологічна мова є реально існуючим феноменом, може бути вернакулярною, етнічною мовою, або письмовою та священною мовою, та є засобом горизонтальної комунікації – між людьми, та вертикальної комунікації – між світом та людиною. Культурологічна мова є мовою поетичних текстів, прози, мелодії, моральних імперативів: отже, мова є культурологічною тоді, коли є соціокультурне та культурно-мистецьке середовище. Поняття мова культури розглядається як семантична категорія, а простір культурно-мистецьких смислів виражаються у конкретному категоріальному апараті як когнітивна категорія, тобто як складова пізнавального процесу, де народжуються соціокультурні смисли, які

оформлюються у конкретні культурологічні терміни, і які в свою чергу є факторами соціокультурного досвіду. Зведення смислоутворюючого процесу до встановлення структурних зв'язків між явищами та предметами, ототожнюючи їх з подібними зв'язками в мові, притаманне структуралістській стратегії вивчення культури, виявило методологічний глухий кут в розумінні соціокультурних явищ, оскільки пояснювало структуру соціокультурних відносин, але не їх сутність. Заповнити дану лакуну намагалася семіотика культури, яка ґрунтувалася на тих самих принципах, що і структуралізм, але шукала відповідь на питання про зміст культурних уявлень. Під впливом ідей Ф. де Сосюра, П. Рікера, Р. Якобсона, філософія та гуманітаристика поширили поняття «мова» та «текст» на нелінгвістичні явища (мистецтво, архітектура, релігія, ритуал). Герменевтика культури стає базовим методом пізнання соціокультурної реальності, тому що культура – це текст, що виражає духовний досвід людства, а окремі культури – це досвіди конкретних культур (М. Еліаде). Структури життєвого світу людини концептуалізовані комунікативними практиками поколінь, культура є реальністю, концептуалізованою практиками комунікації людей з соціокультурною реальністю (А. Шюц).

Лінгвістичний поворот ХХ століття (М. Гайдеггер, Ф. де Сосюр, Л. Вітгенштайн) позначився на теоретико-методологічних засадах лінгвістичної культурології переключенням дослідницької уваги з проблеми співвідношення мови та культури на проблему співвідношення мови та свідомості в структуралізмі та постструктуралізмі, проблему формування семіосфери культури [2]. Проект лінгвістичної культурології постає як субдисципліна, яка ґрунтується на лінгвістичних дослідницьких методиках і визначає поняття «мова культури» як буття культури у мові. В цьому контексті основними дослідницькими завданнями лінгвістичної культурології стає вивчення мовних компонентів культури: культурологічного дискурсу, культурної комунікації, мистецького тексту, культурно-мистецького наративу, культурологічної концептосфери, культурологічного мововжитку.

Література:

1. Возняк Т. Філософія мови. Львів: Незалежний культурологічний журнал "І", 2009. 178 с.
2. Гайдеггер М. Дорогою до мови / Переклав з нім. Володимир Кам'янець. Львів: Літопис, 2007. 232 с.
3. Beilin, M.V., Soina I.Yu Continuity of language reality of events as sense integrity /Challenges and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis : collective monograph. Riga: Izdevniecība "Baltija Publishing", 2019. P.1-16.
4. Muller F.Max. Science of Language and its place in General Education. Chicago: The Open Court Publishing Company, 1890. 118 p.
5. Searle J.R. Consciousness and Language. N.-Y.: Cambridge University Press, 2002. 269 p.